

Віктор ПЕТРИНКО,

*доцент кафедри політології і державного управління
(Ужгородський національний університет)*

ІНСТИТУТ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Чеська Республіка разом з іншими країнами Центрально-Східної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина), після перемоги «оксамитових революцій» 1989 р., стала на шлях радикальних політичних, економічних, соціальних і цивілізаційних перетворень. Дороговказом цього багатонаціонального та полікультурного європейського геопростору в 1990-их і на початку 2000-их років стало гасло – «Демократія, ринок, Європа».

Кардинальна зміна геополітичного вектору, зі сходу на захід, потребувала титанічних зусиль від соціуму та еліт центральноєвропейських пострадянських країн по зміні старої, соціалістичної, та організації нової, демократичної, політичної системи. Відомо, що в демократичній системі багаточисленні політичні сили залучаються в змагальний процес, борються в межах інститутів за місця в законодавчому органі держави. Політична боротьба та політичне представництво у демократіях інституціоналізовані. Тому політичні партії та парламент є найважливішими інститутами демократії з управління політичним

⁷² Hodás M. Ľuboš Blaha na Facebooku definitívne skončil, zrušili mu účet. Poznáme dôvody. "Aktuality". Publikované 14/06/2022. URL: <https://zive.aktuality.sk/clanok/1G39wR6/lubos-blaha-na-facebooku-definitivne-skoncil-zrusili-mu-ucet-pozname-dovody/> (Citované 09/10/2023).

простором.

Зародки парламентаризму й елітарної демократії в Чеській державі беруть свій початок ще в середньовіччі, коли генеральний сейм повинен був затверджувати обраного короля. В 1619 р. сейм прийняв закон про новий державний устрій. Чеське королівство ставало конфедерацією земель: Чехії, Моравії, Сілезії, Лужиції – очолюваного виборним королем, влада якого була суттєво обмежена земським становим урядом [2, с. 118]. Чеська держава у той період була одним із значущих політичних утворень Центральної Європи, але в силу об'єктивних історичних обставин вона не змогла зберегти свою незалежність у протистоянні з більш великими та потужними політичними утвореннями. Як наслідок, Чеська держава втратила самостійність і суверенітет, припинила своє існування та опинилась із 1620 р. (після битви біля Білої Гори) у складі Австрійської монархії Габсбургів. Хоча формально й надалі продовжували існувати як Чеське королівство, так і землі чеської корони [2, с. 119]. Ця історико-політична подія надовго призупинила розвиток демократичних відносин і парламентаризму в чеських землях.

Революційні події в Європі в 1848 – 1849 рр. та особливо національно-визвольна боротьба угорського народу за свою незалежність обумовили створення двоєдиної Австро-Угорської імперії в 1867 р., до складу якої й надалі входили чеські землі із політичним підпорядкуванням Відню (на відміну від словацьких земель, які потрапили в політичну залежність від Будапешту). Поступово, в силу об'єктивних причин, поліцейський абсолютизм Габсбургів пом'якшувався та результатом цього процесу стало введення в Австро-Угорщині парламентської системи в 1871 р. Скориставшись цим фактом чеські партії набули значного досвіду з політичної боротьби та лавірування в сеймі Чехії та австрійському парламенті. Особливо цьому посприяв прийнятий в Австрії у кінці 1906 р. (вступив у дію з січня 1907 р.) закон про загальне виборче право з характерними для того часу обмеженнями (наприклад, виключались з виборчого процесу жінки та військові). Виборче право отримали 6 млн чоловіків [2, с. 274]. Виборчим законом встановлювались такі цензи як віковий (24 роки для виборців і 30 років для депутатів, які обирались на 6 років) та осілості (1 рік).

Таким чином, вже на початку ХХ ст. чеський народ отримав перший парламентський досвід боротьби за власні національні інтереси саме в Австро-Угорській імперії, в якій, не дивлячись на всі складнощі розвитку політичної системи, парламентаризм існував у ній як форма політичного управління. Поступово чехи накопичували власний політичний досвід через діяльність власної системи земських (регіональних) сеймів у поєднанні з конституційним правом посилати своїх представників до австрійського рейхстагу.

Під кінець Першої світової війни, коли в силу об'єктивних причин розпадалась імперія Габсбургів, 28 жовтня 1918 року було проголошено Національним комітетом утворення Чехословацької держави з республіканською формою правління. Національний комітет був трансформований в однопалатні Національні збори (чисельний склад збільшився до 256 членів), які повинні були обрати президента республіки та відповідальний перед Національними зборами уряд. Як результат, вже 14 листопада 1918 р. Національні збори одногосно обрали Томаша Гаріка Масарика Президентом Чехословаччини та без суттєвих змін було затверджено склад уряду, який раніше був узгоджений у Женеві. Отже, проголошена й новостворена Чехословацька республіка, у міжвоєнний період, традиційно відноситься до демократичних державних утворень, політична система якої існувала у формі представницької демократії. Політично й економічно Чехословаччина на той час була однією з найрозвинутіших країн у Центральній і Східній Європі. Нова Конституція Чехословаччини 1920 р. утвердила й закріпила республіканські парламентські інститути, проголосувала рівність громадян незалежно від їх походження, мови, раси чи віросповідання, недоторканність особистості, житла, приватної переписки, свободу союзів, зібрань, друку.

Характерною особливістю політичної стабільності Чехословацької держави у міжвоєнний період було створення та функціонування парламентських коаліцій. Крім цього, політична стабільність забезпечувалась економічною стабільністю та досить високим рівнем розвитку чехословацької промисловості. Адже Чехословаччина у своїх кордонах успадкувала від 60 до 70 % усієї промисловості колишньої Австро-Угорської імперії, втім, що до її складу ввійшло лише біля 26 % населення та приблизно 21 % території колишньої монархії [2, с. 299]. За об'ємом промислової продукції на душу населення Чехословаччина з часом посіла дванадцяте місце, а за рівнем національного доходу – сімнадцяте у світі. Через все це сучасне населення Чехії у своїй історичній пам'яті зберегло образ міжвоєнної Чехословаччини як «держави соціальної справедливості» та «гуманітарної демократії» (за ідеалом Т.Г.

Масарика). Відчутних ударів парламентські традиції Чехословаччини зазнали від Мюнхенської змови (29-30 вересня 1938 р.) західних держав, за якою республіка втратила третину власної території з населенням і більше 40 % промисловості, та, в кінцевому рахунку, повною окупацією Чехії гітлерівською Німеччиною (15 березня 1939 р.).

Після розгрому нацизму відновлена Чехословацька республіка (ЧСР) з'явилась на політичній мапі Європи в дещо змінених кордонах. Оскільки Підкарпатська Русь (Закарпатська Україна) за угодою між СРСР і ЧСР від 29 червня 1945 р. була возз'єднана з Радянською Україною, територія Чехословаччини зменшилася із 140 394 кв. км до 127 827 кв. км. А населення ЧСР з 1938 по 1946 р. скоротилося з 15,3 млн до 12,1 млн осіб через переселення 3 млн судетських німців до Німеччини, через територіальні зміни (закарпатські українці) та воєнні втрати. Таким чином, відновлена Чехословаччина стала в основному двонаціональною державою чехів (8,7 млн осіб) і словаків (3,4 млн осіб), які разом складали майже 95 % її населення [2, с. 389].

Політичною основою відновленої держави став Національний фронт чехів і словаків, до якого увійшли шість партій (у чеських землях: комуністична, соціал-демократична, національно-соціалістична та народна; у словацьких землях: комуністична та демократична), які виступали проти фашизму, проти мюнхенських рішень, за соціалістичну та прорадянську орієнтацію оновленої Чехословаччини. Органи Національного фронту – Центральний комітет (очільником обраний комуніст К. Готвальд) і координаційні місцеві комітети – створювались на паритетних умовах, тобто за принципом рівноправного представництва усіх партій, де рішення приймалися одногосно. За підсумками перемовин, що відбувались у Москві, про формування уряду Національного фронту та його програми, 26 березня 1945 р. був створений кабінет міністрів, до якого увійшли комуністи, соціал-демократи, представники Національно-соціалістичної партії, Народної партії та від Словацької Демократичної партії. Отже, у повоєнній Чехословаччині традиції довоєнної парламентської демократії проявили себе у створенні плюралістичної демократичної системи, де поряд із Комуністичною партією Чехословаччини (КПЧ) діяли й некомуністичні партії, які зберігали певний вплив у народних масах.

До початку функціонування Тимчасових національних зборів, широкими правами володів президент Чехословаччини Едуард Бенеш, який був наділений не лише представницькими, але й законодавчими повноваженнями. Партії, що входили до Національного фронту, сформували на паритетних засадах Тимчасові національні збори – вищий законодавчий орган Чехословаччини, які складались із 200 депутатів від чеських земель і 100 депутатів від Словащини. Масові суспільні організації отримали 60 місць. Слід зазначити, що на відміну від довоєнного часу парламент ЧСР мав одну палату. Перед Тимчасовими національними зборами стояло завдання першочергової важливості – підтвердити повноваження президента держави Е. Бенеша та підготувати вибори до Законодавчих національних зборів Чехословаччини.

26 травня 1946 р. відбулися вибори до Законодавчих національних зборів Чехословаччини, в яких прийняло участь 95 % виборців. Такий високий показник участі був забезпечений не лише зростанням політичної активності громадян, але й тим, що чеським і словацьким комуністам вдалося добитись певної демократизації виборчої системи: а) надання виборчого права солдатам і рядовому складу Корпусу національної безпеки; б) зниження до 18 років вікового цензу; в) відміни цензу осілості; г) відібрання права голосу у колабораціоністів і зрадників народу [2, с. 408].

Не дивлячись на те, що КПЧ набрала по країні 38 % голосів та отримала 114 місць у Законодавчих національних зборах, вибори 1946 р. привели до влади коаліційний уряд. У перші повоєнні роки чехословацькі комуністи ще визнавали існування національного шляху до соціалізму через демократію та парламент, тому високо оцінювали роль представницького органу в політичній системі. Але вже у вересні 1947 р. на засіданні Комінформу КПЧ зазнала різкої критики за свою програму «національного соціалізму» і під натиском Радянського Союзу змінила демократичну спрямованість і відкинувши плюралізм парламентських відносин обрала курс на придушення опозиції в руслі теорії диктатури пролетаріату. Як наслідок, вже у 1948 р. в Чехословаччині встановилася монопольна влада партії комуністів. Реальний парламентаризм було згорнуто та встановлено авторитарний режим «керованої демократії».

Однак, в авторитарно-соціалістичний період (1948 – 1989 рр.) розвитку Чехословаччини, формальні елементи парламентської демократії у вигляді існування так званих «союзницьких партій» (сателітів комуністів), двопалатних Федеральних зборів і організації Національного фронту все ж

продовжували існувати й у даному періоді. Часи авторитарного соціалізму в Чехословаччині відзначені також коротким періодом демократизації політичної системи держави в 1968 – 1969 рр., що отримав назву Празька весна, яка була розстріляна радянськими танками.

Із приходом до влади в СРСР Михайла Горбачова, впровадження ним «перебудови» та гласності у внутрішньому житті комуністичної імперії, пом'якшення політики на міжнародній арені та наведення контактів із Заходом, припинення «холодної війни», вивід радянського військового контингенту з країн соціалістичного табору – все це дало поштовх до кардинальних геополітичних, політичних, економічних і соціальних змін у країнах Центрально-Східної Європи, у тому числі, й тодішній Чехословаччині.

Початок змін і трансформації політичної системи в Чехословаччині, що розпочалася восени 1989 р., відзначалася, так званим, романтичним лібералізмом, коли більшість населення підтримала курс на створення демократичного, гуманного, вільного та соціально справедливого суспільства за західноєвропейськими взірцями. Усі опозиційні комуністичному режиму сили 17 листопада 1989 р. створили загальнодемократичну організацію – Громадянський форум (ГФ). Першочерговим завданням ГФ висунув вимогу про відсторонення від влади представників комуністичного режиму, які опинилися у повній політичній ізоляції, оскільки союзницькі партії, члени Національного фронту, відмовилися від підтримки партії комуністів, схилившись на бік опозиції. З розпадом Національного фронту криза колишньої політичної системи країни ще більше загострилась. Після падіння в Чехословаччині комуністичного режиму спеціальним законодавчим актом була відкликана майже половина депутатів Федеральних зборів. Нові представники народу в парламенті отримали свої мандати через домовленість між КПЧ, ГФ і рухом «Громадськість проти насилля». Таким чином, коаліційно створені Федеральні збори ЧСФР являли собою тимчасовий орган, який проіснував лише до виборів у червні 1990 р.

Взимку 1990 р. Федеральними зборами були прийняті два базові закони демократії – Закон про політичні партії та Закон про вибори. Виборчий закон передбачав проведення влітку 1990 р. виборів до представницьких органів влади всіх рівнів за партійними списками, що ґрунтувались на принципах рівності та всезагального виборчого права. У тодішній, федеративній Чехо-Словаччині була встановлена пропорційна виборча система за списками кандидатів від партій. Вона передбачала подолання 5 % бар'єру для отримання партіями певної, пропорційної кількості місць в парламенті країни. Така виборча система сприяла збереженню впливу на політичний процес в державі великих партій і їх консолідації та перешкождала дробленню й розпорощенню політичних суб'єктів. Специфікою цього виборчого закону було те, що кандидати в депутати влітку 1990 р., будуть обиратися терміном на два роки, а в подальшому часі на чотири. Такий короткотривалий термін дії першого, посткомуністичного скликання депутатського корпусу був обумовлений загальною нестабільністю, первинною стадією формування демократичних інститутів в умовах суспільства перехідного типу, коли ще існувало певне засилля старих, посткомуністичних, сил.

На час прийняття Закону про партії 1990 р. юридично зафіксованими партіями були Чехословацька народна партія, Чехословацька соціалістична партія, Демократична партія, Комуністична партія Чехословаччини, Партія свободи. Всі ці політичні партії існували і при комуністичному режимі. Новостворені політичні сили в період «оксамитової революції» – Громадянський форум і «Громадськість проти насилля», – відповідно до закону вважались політичними рухами.

«Оксамитова революція» 1989 р. в Чехословаччині сприяла докорінним перевтіленням політичної системи країни, поклала початок процесу суспільної трансформації. Політична активізація чехословацького суспільства призвела до того, що за короткий термін (грудень 1989 – початок 1990 р.) у країні було відтворено та засновано більше ста політичних організацій (партій, рухів, союзів). Одночасно йшов процес «роз'єднання» федеративної держави.

Становлення сучасної чеської державності супроводжувалося зміцненням парламентської демократії на шляху системної політичної трансформації, побудови правової, плюралістичної держави західноєвропейського взірця. Ефективна виборча система пропорційного типу та загальний політичний плюралізм в державі спонукали демократичним шляхом формувати представницько-законодавчі органи влади всіх рівнів. Український історик М. Кріль слушно зазначив, що «Чеська республіка створювалася як парламентська держава. Цей вибір робився свідомо. Політична еліта розумно вирішила, що сильна президентська влада після тоталітарного режиму може послабити розвиток демократичного процесу і сприяти відродженню авторитарних тенденцій. Тому президенту відводилася роль гаранта конституції та загальнонаціонального авторитета» [3, с. 235]. Додамо, таким загальнонаціональним авторитетом

став колишній (перший і останній) президент федеративної Чехо-Словаччини та перший президент незалежної Чехії – Вацлав Гавел. Крім того, зауважимо, що відродження автократичних тенденцій цілком можливі були б, якби Чехія була не парламентською, а президентською республікою. Особливо така ймовірність зростає б, коли, пізніше, лідер Чеської соціал-демократичної партії Мілош Земан (колишній комуніст і «друг Путіна») обіймав президентську посаду не в 2000-их роках, а на початку 1990-их, коли ще була ностальгія в рядового обивателя за колишнім комуністичним минулим.

Слід зазначити, що у світовій практиці існує дві системи взаємозв'язків і взаємовідносин між двома палатами парламенту (бікамералізму). Перша система застосовується у федераціях, а друга – у нефедеративних державах. У другому варіанті відсутня необхідність узгодження регіональних і загальнодержавних інтересів, що, на перший погляд, робить існування верхньої палати – сенату – зайвим. Законотворча компетенція сенату в нефедеративних державах дещо слабкіша ніж у федераціях. Зазвичай верхня палата має тільки можливість зайняти певну позицію стосовно закону: чи затвердити його, чи відхилити, чи внести деякі поправки. Остаточне рішення належить нижній палаті парламенту – палаті депутатів. Загальноприйнятою функцією сенату в нефедеративних державах є перевірка законодавчої діяльності палати депутатів, виправлення помилок, заповнення прогалин. Вважається, що між двома палатами виникає певний діалог, який призводить до вирішення спірних законотворчих проблем і необхідних політичних компромісів. Як правило, період роботи верхньої палати є більш тривалим, ніж термін, на який обирають депутатів. Діяльність сенату покликана сприяти стабільності та збереженню наступності й послідовності в законотворчому процесі.

Традиції бікамералізму законодавчої гілки влади беруть свій початок ще в Чехословаччині міжвоєнного періоду. Нинішня чинна Конституція Чеської республіки була прийнята 16 грудня 1992 р., а вступила у дію з 1 січня 1993 р. Основи парламентаризму в Чехії відображені в конституції у главі другій – «Законодавча влада» у статтях 15 – 53 [5, с. 6–13]. В Основному законі визначено, що вищим законодавчим органом у державі є Національна рада (парламент) у складі двох палат (komor): нижня – Палата представників (депутатів) (Poslaneckou snemovnou) у кількості 200 депутатів (poslanci) із терміном каденції 4 роки та верхня палата – Сенат (Senat) у складі 81 сенатора обраних на 6 років і кожних два роки третина з них переобирається (ст. 15, 16) [5, с. 6–7].

Вибори до парламенту відбуваються, як зазначено у ст. 17 конституції, в останні тридцять днів терміну повноважень кожної палати таємним голосуванням на основі загального, рівного та прямого виборчого права. Нижня Палата депутатів формується за результатами всенародних виборів на багатопартійній основі за пропорційно-партійною системою представництва (ст. 18, п. 1), а верхня палата – Сенат – комплектується також за результатами всенародного голосування, але вже відповідно з принципами мажоритарної виборчої системи (ст. 18, п. 2) [5, с. 7]. Як бачимо, чеські сенатори обираються на загальнонародних виборах, а не як, наприклад, у сусідній Німеччині, де верхня палата парламенту – Бундесрат, як орган представництва суб'єктів федерації (земель), формується не за принципом загальнонародності вибору, а за принципом призначення (68 депутатів) урядами земель пропорційно до кількісного складу населення певної землі (від трьох до шести) [1, с. 251; 4, с. 138]. Активним виборчим правом за конституцією, наділені громадяни ЧР, які досягли 18 років (ст. 18, п. 3). Пасивним виборчим правом (бути обраним) наділяються громадяни республіки, які мають право обирати та досягли 21 року для Палати депутатів і 40 років для Сенату (ст. 19, п. 2, 3) [5, с. 7]. У виборах до верхньої палати беруть участь представники політичних партій і незалежні кандидати. Обрані депутати та сенатори не можуть бути одночасно членами обох палат парламенту, займати посади президента республіки, судді чи виконувати інші посадові функції визначені законом (ст. 21, 22 п. 1). Виконують свій мандат депутати та сенатори особисто відповідно до присяги й не є пов'язаними ніякими вказівками зі сторони (ст. 26) [5, с. 8].

За свою роботу в парламенті представники народу не несуть відповідальності. Депутат чи сенатор не може притягатись до кримінальної відповідальності за виступи в Палаті депутатів або в Сенаті чи в їх органах. Вони несуть лише дисциплінарну відповідальність перед палатою, членом якої представник народу являється. Депутати та сенатори не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності без згоди палати, членом якої він є. Якщо палата не дає згоди на арешт, кримінальне переслідування припиняється назавжди. Представник народу може бути затриманий, лише якщо був захоплений при скоєнні злочину чи безпосередньо після його здійснення. На найближчому засіданні палата приймає остаточне рішення про можливість кримінального переслідування (ст. 27, п. 1-5) [5, с. 8].

Очолують палати, як нижню, так і верхню, голова та його заступники, які обираються та знімаються палатами (ст. 29, п. 1, 2). Для розслідувань суспільнозначущих справ, Палата депутатів може створювати тимчасові слідчі комісії (ст. 30) за пропозицією не менше однієї п'ятої від загальної кількості депутатів. Структурними органами палат є комітети та комісії (ст. 31) [5, s. 9].

Слід зазначити, що сучасна Чехія відноситься до групи країн із парламентарною формою правління, коли депутат або сенатор може займати певну посаду у системі органів виконавчої влади, але не може бути головою чи заступником голови Палати депутатів або Сенату, чи членом парламентських комітетів або будь-яких комісій (ст. 32) [5, s. 9]. Таке поєднання представницької і виконавчої посад, особливо це стосується членів уряду, навіть схвалюється, коли міністри повинні бути членами нижньої палати парламенту, оскільки це створює умови для реалізації принципу політичної відповідальності перед парламентом уряду загалом і окремих міністрів зокрема.

Верхня палата парламенту отримала право законодавчої ініціативи та у випадку розпуску президентом Палати депутатів, Сенат має право приймати закони із нагальних питань, які потребують законодавчого врегулювання. Однак, верхній палаті конституцією ЧР забороняється приймати законодавчі акти з конституційних питань, питань державного бюджету та його виконання, виборчого права та міжнародних угод (ст. 33, п. 1, 2). Вносити законопроекти до верхньої палати має право лише уряд. Прийняті законодавчі акти Сенатом підписуються трьома посадовцями – головою Сенату, президентом республіки та прем'єр-міністром, а затверджуються на першому засіданні Палати депутатів. Нижня палата може не затвердити законодавчий акт Сенату і з цього моменту він втрачає юридичну силу (ст. 33, п. 3-5) [5, s. 9]. Це доводить той факт, що формальних повноважень у чеського Сенату менше ніж у Палати депутатів. Крім того, нижня палата є єдиним державним інститутом, якому підзвітний уряд і який має конституційне право на перегляд дій Сенату. А якщо верхня палата поверне нижній палаті закон з кількома поправками, то остання повинна або всі зауваження та пропозиції прийняти, або всі їх відмінити.

На практиці така процедура доволі утруднює діалог між палатами та пошук компромісу між парламентськими структурами. Однак, тим не менш, на наш погляд, чеський Сенат згідно Основного закону отримав важливі права, який, тим самим, виступає гарантом існування в ЧР правової держави. Так, без згоди 3/5 від присутніх на засіданні сенаторів неможна вносити зміни до Конституції ЧР; група із 17 та більше сенаторів може подати до Конституційного суду позов про визнання закону таким, що суперечить конституції; президент призначає суддів Конституційного суду за згодою Сенату (ст. 84); судді Конституційного суду знаходяться під захистом Сенату від кримінального переслідування (ст. 86) [5, s. 19–20].

За Конституцією Президент ЧР має право розпустити Палату депутатів (ст. 35, 62) і в той же час Основним законом заборонено розпустити Сенат, який є постійно діючим державним органом та приймає термінові закони (за відсутності нижньої палати), а голова Сенату, коли Палата депутатів розпущена, здійснює повноваження президента (ст. 66) [5, s. 8, 15, 17].

Що стосується роботи палат, то їх засідання є відкритими, а закриті засідання можуть проводитись лише при наявності певних умов, передбачених законом (ст. 36). Спільні засідання Палата депутатів і Сенат проводять із приводу обрання президента республіки терміном на 5 років (ст. 54). Прерогатива скликання спільних засідань належить голові Палати депутатів (ст. 37) [5, s. 10, 13].

Конституцією передбачено, що законопроекти вносяться до Палати депутатів конкретними депутатами, групою депутатів, Сенатом, урядом або «представництвом територіальної самоуправляючої одиниці більш вищого рівня» (ст. 41). Після схвалення нижньою палатою, проект закону передається до Сенату, де він розглядається протягом 30 днів і виноситься постанова за якою законопроект затверджується чи відхиляється верхньою палатою та відправляється з поправками на доопрацювання до Палати депутатів. Однак, Сенат правомочний і відмовитися від розгляду певного законопроекту, якщо він не висловить своєї думки з даного проекту закону у відведений термін, або ж відмовиться взагалі його розглядати то законопроект вважається прийнятим (ст. 45, 46, 48) [5, s. 12], за який проголосувало більшість депутатів нижньої палати. Це також стосується і повернення президентом республіки прийнятого закону Палаті депутатів, яка проводить нове голосування. Внесення поправок не допускається. Якщо за повернений закон проголосувало більше половини депутатів від загальної їх кількості, закон вважається прийнятим. Промульгують прийнятий закон голова Палати депутатів, президент республіки та прем'єр-міністр, а далі він оприлюднюється в офіційних засобах масової інформації та набуває чинності (ст. 50, 51, 52) [5, s. 13].

Таким чином, інститут парламентаризму в Чеській республіці втілений, за Конституцією 1993 р., у діяльності двопалатного парламенту (Палата депутатів і Сенат), традиції якого беруть свій початок ще в довоєнній Чехословаччині. Однак у нинішній чеській державі аж до 1996 р. верхня палата існувала лише в конституції, в якій був закладений структурно демократичний принцип бікамералізму. Дана конституція, на наш погляд, особливо в частині, яка стосується Сенату, несе відбиток поспішності в розробці, що можна обумовити близьким розпадом федеративної Чехо-Словаччини. Наслідком такої поспішності та необхідності став компроміс, який створив урізаний орган із обмеженими повноваженнями. Крім того, нова конституція не дає відповіді на деякі організаційні деталі структури Сенату, а саме процедури його виборів. Наприклад, в Основному законі закріплена ротація сенаторів, але не прописаний механізм зміни та критерії відбору сенаторів, термін перебування яких у Сенаті повинен був завершитись. Та й загалом, виходячи з тексту Конституції 1993 р., можна зробити висновок, що в главі про законодавчу владу відсутнє чітке та ясне розмежування функціональних повноважень нижньої і верхньої палат парламенту та нема обґрунтування потреби у створенні другої палати після існування однопалатного комуністичного парламенту.

Сучасна Чехія, як й інші країни Центрально-Східної Європи, пережила значні політичні, економічні та соціальні пертурбації, зміну політичної системи: від командно-адміністративної держави до демократичної. За своєю логічною сутністю демократія – це система впорядкованої необмеженості або ж з організованою невизначеністю, важливим структурним елементом якої є парламент і система парламентаризму.

Список використаних джерел:

1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: навч. посібник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Т-ов «Знання», КОО, 2004. 645 с.
2. Краткая история Чехословакии. Москва: Наука, 1988. 576 с.
3. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.): навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 284 с.
4. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. 4-е стереотипне видання. Київ: АртЕк, 2001. 264 с.
5. USTAVA CESKE REPUBLIKY. Ustavniho zakona Ceske narodni rady c. 1/1993 Sb. Praha: Tiskarna Glos Semily, 2018. С. 4–25.